

Friedrich-Schiller-Universität
Friedrich-Christian-Lesser-Kolleg für Ostmitteleuropa
Fürstengraben 13
Jena
Germany
mir.lacko@gmail.com
ORCID ID: 0009-0002-5491-0598
SCOPUS Author ID: 55387577300
WoS Researcher ID: DBJ-6645-2022

Keywords: Little Carpathians; Mining; Alchemy; Gold; Silver; Maximilian Mining Order; Entrepreneurship;

Kľúčové slová: Malé Karpaty; baníctvo; alchymia; zlato; striebro; Maximiliánov banský poriadok; podnikanie;

Malokarpatská oblasť sa medzi montánnymi expertmi a geológmi stala známou vďaka drahokovnému a antimónovému zrudneniu, ako aj vďaka ložiskám pyritu, a to najmä v oblasti Pezinka, Limbachu, Modry, Perneka a v malej miere aj v niektorých iných lokalitách v predmetnom regióne. V stredoveku boli predme-

tom dobývania najmä zlatonosné mineralizácie v blízkosti Pezinka a Limbachu v Slniečnom údolí v lokalite tzv. „Starého mesta“ (nem. *Altstadt*), kde zlato tvorilo pozorovateľné zrná alebo pliešky. Uvedené zrudnenie objavili stredovekí prospektori pravdepodobne protiprúdovým ryžovaním tohto drahého kovu na Staromestskom (Limbašskom) potoku.¹ I keď stredoveká banícka aktivita v pezinskom banskom revíre bola v doterajšej literatúre známa, predpokladalo sa, že po polovici 16. storočia tunajšie banské podnikanie celkom zaniklo a k jeho obnove došlo až v druhej polovici 18. storočia. Viacerí autori argumentovali tvrdením, že ani v Maximiliánovom banskom poriadku z roku 1573 sa už Pezinok medzi banskými mestami nespomína.²

Tieto predčasné závery však vyvracajú novoobjavené pramene k dejinám malokarpatského baníctva z druhej polovice 16. storočia vo fondoch Rakúskeho štátneho archívu vo Viedni, ktoré boli dosiaľ odbornej verejnosti celkom neznáme. Predložená štúdia ich tak po prvý raz prezentuje komplexne v celkovom historickom kontexte. Hoci žiadna zo zachovaných správ neobsahuje dáta, aká výnosná alebo rozsiahla bola samotná ťažba, môžeme sa len domnievať, že vyhľadávané a dobývané boli pravdepodobne podpovrchové drahokovné zrudnenia. Vtedajší baníci rozpojovali horninu výlučne kladivkom a železkom, čo bola pomerne pomalá technika s ohľadom na rýchlosť exploatačných prác po zavedení rozpojovania strelným prachom v 17. storočí.

Malokarpatské baníctvo v stredoveku

Najstaršie písomné zmienky o banskej činnosti v Pezinku a okolí pochádzajú z obdobia vlády Anjouovcov, konkrétne z prvej polovice 14. storočia, keď na území dnešného Slovenska vrcholila prvá písomne zachytená konjunktúra baníctva a metalurgie. Uhorský kráľ Karol I. Róbert z Anjou (1288 – 1342) zrealizoval v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 14. storočia celý rad reforiem s cieľom stabilizovať uhorský menový systém a zabezpečiť výkon regálnych práv. Jednu z týchto reforiem predstavovalo aj zavedenie tzv. zemepanskej banskej slobody od roku 1327, vďaka ktorej sa zemepáni už po objavení rudných ložísk nemuseli zriecť daného územia v prospech panovníka, ale stačilo, ak pri ťažbe a výrobe drahých kovov odvádzali panovníkovi kráľovskú daň – tzv. urburu. V stredo-

¹ Viac o tom ANDRÁŠ, Peter – UHER, Pavel – STANKOVIČ, Jozef – KOTULOVÁ, Júlia. Mineralogická a geochemická charakteristika mineralizácie v štolni Ernest v Limbachu (Malé Karpaty). In *Mineralia Slovaca* [Príspevky z konferencie Zlato na Slovensku, Banská Štiavnica, 15. – 18. júna 1999], 1999, roč. 31, č. 3-4, s. 283-290.

² Na takéto tvrdenie sa odvolávajú viaceré publikácie, ako napr. POLÁK, Stanislav. Príspevok k dejinám ťažby zlata na Slovensku III. Staré zlaté bane na „Starom meste“ pri Pezinku, okr. Bratislava – vidiek. In *Zborník Slovenského banského múzea*. Banská Štiavnica 1970, s. 77-78; príp. DUBOVSKÝ, Ján – ŽUDEL, Juraj et al. *Dejiny Pezinka*. Bratislava 1982, s. 68-71. Ale uvedenú informáciu nemôžeme pokladať za smerodajnú, pretože v citovanom slovenskom preklade samotného banského poriadku Maximiliána II. sa výslovne uvádza: „A ponevadž v našem kráľovství uherskem v Kremnici, v Nemeckej Lupči, na Vojtzi neb na Bocí, Veniskej, Jarabej, tež na jiných místech zlatnie bane jse nachodia,“ – publikoval RATKOŠ, Peter. Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku. Bratislava 1951, s. 140. Z toho vyplýva, že v banskom poriadku neboli vymenované všetky lokality, ale spomínajú sa aj iné, bližšie nekonkretizované miesta, kde sa ťažilo zlato.

veku išlo spravidla o jednu osminu alebo jednu desatinu týždennej produkcie.³ Vlastníctvo zemepánov tak zostávalo nedotknuté, pričom aj táto Karolova reforma prispela k rozmachu banského podnikania v Uhorskom kráľovstve.

O stredovekom rudnom baníctve na Starom meste v Slniečnom údolí sa objavujú prvé písomné zmienky už v roku 1339, keď uhorský kráľ Karol I. Róbert udelil 25. júna 1339 Pánom zo Svätého Jura a Pezinka – bratom Sebešovi a Petrovi – spomínanú zemepanskú banskú slobodu. Vyhovela tak žiadosti spomínaných pánov a títo mohli v oblasti Pezinka a Svätého Jura slobodne kútať a dobývať zlato, striebro a iné kovy, pričom museli odvádzať kráľovskú urburu. Vtedy už muselo pezinské zlaté baníctvo existovať, pretože podľa uvedenej listiny podobné podmienky exploatacie kráľ stanovil už skôr magistrovi Móricovi.⁴

Páni zo Svätého Jura a Pezinka sa tak následne dostali do sporu s baníkmi z dnes už zaniknutej osady Myr a správcom kráľovských baní pri tejto osade Konušom, podľa ktorého boli pezinské bane výlučne kráľovským majetkom na území prislúchajúcemu k osade Myr. Hranice medzi kráľovským majetkom a územím Pánov zo Svätého Jura a Pezinka mala posúdiť a jednoznačne určiť kráľovská komisia vyslaná Karolom I. Róbertom v júli 1339.⁵ Napokon, ešte koncom roka 1339 samotný panovník dal za pravdu Pánom zo Svätého Jura a Pezinka a Sebešovi potvrdil aj vlastníctvo mlynu na Limbašskom potoku predtým poškodeného Konušovými poddanými.⁶ Hraničným medzníkom medzi kráľovskou baníckou osadou Myr a zrejme ešte staršou osadou Sumberg, ktorá vznikla na majetkoch Pánov zo Svätého Jura a Pezinka, sa stal Limbašský potok. Prvá písomná zmienka o Sumbergu pochádza z roku 1287, keď sa spomína ako osada. Vznikla pravdepodobne medzi rokmi 1256 až 1287, keďže v roku 1256 pri popise chotárnych hraníc Pezinka ešte o nej nenájdeme zmienku, čo nasvedčuje tomu, že osídlenie na Sumbergu ešte neexistovalo. Názov zaniknutej dediny – Sonnenberg (v preklade „Slniečny vrch“) podľa názoru J. Žudela dokazuje, že išlo o oblasť s priaznivými podmienkami pre pestovanie viniča a rozmach vinohradníctva. Sumberg sa nachádzal severozápadne od neskoršej dediny Cajla a jeho polohu údajne označuje socha svätca z roku 1622.⁷

Názory na lokalizáciu osady Myr sa v doterajšej literatúre značne rozchádzajú. Niektorí bádatelia ju situujú do chotára súčasnej obce Grinava (dnes časť Pezinka), resp. ju s Grinavou priamo stotožňujú.⁸ Do chotára Grinavy ju najnovšie lokalizuje aj D. Gahér, podľa ktorého sa Myr nachádzal na Limbašskom potoku

³ PAULINYI, Oszkár. Die anfänglichen Formen des Unternehmens im Edelerzbergbau zur Zeit des Feudalismus – II. Teil. In *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1966, roč. 12, č. 3-4, s. 275.

⁴ WENZEL, Gusztáv. Magyarország bányászatanak kritikai története. Budapest 1880, s. 319-320.

⁵ WENZEL, Magyarország bányászatanak..., s. 320-321.

⁶ DUBOVSKÝ – ŽUDEL et al., Dejiny Pezinka, s. 68. WENZEL, Magyarország bányászatanak..., s. 323-324.

⁷ Podrobne o tom DUBOVSKÝ – ŽUDEL et al., Dejiny Pezinka, s. 197-199.

⁸ Pozri napr. DUBOVSKÝ, Ján. Pezinské zlaté baníctvo v 14. až 19. storočí. In MARSINA, Richard (ed). *Banské mestá na Slovensku. Zborník príspevkov zo sympózia o banských mestách na Slovensku, ktoré usporiadala Sekcia pre dejiny miest Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v spolupráci so štátnym ústredným banským archívom v Banskej Štiavnici a so štátnym okresným archívom v Žiari nad Hronom* 26. – 28. mája 1987 na Počúvadle. Martin 1990, s. 183.

v grinavskom chotári a grinavský Kostol sv. Žigmunda, pôvodne románsku stavbu zo začiatku 13. storočia, pokladá za cirkevné centrum baníckej osady Myr. Samotná Grinava totiž podľa D. Gahéra ešte v tridsiatych rokoch 14. storočia neexistovala.⁹ Iní autori lokalizujú Myr aj v súvislosti s nálezom dvoch strieborných rakúskych fenigov zo 14. storočia do oblasti dnešnej rekreačnej oblasti v Slnečnom údolí. Indície o tom by mali poskytovať aj rôzne lokálne názvy (už spomínané „Staré mesto“, či názvy „Pri oltári“ a „Pod oltárom“).¹⁰ V rokoch 2003 až 2004 sa podarilo v rekreačnej oblasti Slnečného údolia objaviť dva rakúske fenigy razené medzi rokmi 1325 až 1360, ktoré spolu s ďalšími archeologickými nálezmi (úlomky keramiky a časti mlynských žarnovov) jednoznačne dokladajú osídľovanie predmetnej lokality pravdepodobne prospektormi z rakúskych krajín.¹¹ Napriek nejednoznačnosti písomných prameňov sa treba prikloniť k názoru, že banícka osada Myr sa skutočne nachádzala na mieste dnešnej chatovej oblasti v Slnečnom údolí pri Limbachu, a to na základe nespochybniteľných analógií z iných stredovekých banských revírov v strednej Európe, v ktorých sa banícke osady nachádzali vždy v bezprostrednej blízkosti exploatovaných rudných ložísk.¹² Je preto nelogické sa domnievať, že by prospektori a baníci z oblasti dnešnej Grinavy v stredovekých podmienkach dochádzali denne do horskej oblasti so zlatonosným zrudnením za prácou. Naopak, istotne sa spomínaní stredovekí prospektori usadili v blízkosti samotného ložiska, na ktorom prebiehala ťažba i úprava rudy a pri blízkom vodnom toku aj jej zhutňovanie.

Spory medzi správcom kráľovskej baníckej osady Myr Konušom na jednej strane a Pánmi zo Svätého Jura a Pezinka – Sebešom a Petrom – na druhej strane pretrvali až do roku 1343. Počas nich došlo aj k násilnostiam zo strany Konuša, ktorý zranil mýtnika v službách pezinského grófa Sebeša. Pezinskí grófi totiž vyberali mýto na cestách ku kráľovskej osade Myr a výška mýtnych poplatkov sa takisto stala predmetom sporu. Obdobie sporov skončilo v roku 1343 tak, že kráľ Ľudovít I. Veľký z Anjou daroval pôvodne kráľovskú banícku osadu Myr pezinským grófom spolu s ďalšími majetkami.¹³ Ľudovít I. takisto pezinským grófom potvrdil banské slobody v roku 1365 a v roku 1369 ich oslobodil aj od odvádzania kráľovskej dane z banskej produkcie – urbury, a to s cieľom, aby populačne

⁹ Viac o tom GAHÉR, Daniel – GAHÉROVÁ, Helena. V znamení hviezdy : Grófi zo Svätého Jura a Pezinka. Pezinok 2021, s. 46.

¹⁰ WITTGRÜBER, Peter. Pokus o lokalizáciu banskej osady Mhyr vo svetle nových archeologických a archívnych poznatkov. In Spravodaj Banského výskumu [Referáty zo seminára Z histórie malokarpatského baníctva, Pezinok 24. a 25. jún 2004], 2004, roč. 44, č. 2-4, s. 35-38.

¹¹ Podrobnejšie o tom HUNKA, Ján – BUDAJ, Marek. Dve výnimočné rakúske mince zo 14. storočia z Pezinka. In Spravodaj Banského výskumu [Referáty zo seminára Z histórie malokarpatského baníctva, Pezinok 24. a 25. jún 2004], 2004, roč. 44, č. 2-4, s. 39-41.

¹² Analyzovať rozsiahlu montánno-archeologickú literatúru z Nemecka, Česka, Poľska, Rakúska, či Slovenska s takýmito analógiami nie je cieľom tohto príspevku. Pozri napr. HRUBÝ, Petr. Metalurgická produkční sféra na Českomoravské vrchovině v závěru přemyslovské éry. Brno 2019, s. 67-79.

¹³ Detailnejšie o tom aj so signatúrami listinných prameňov GAHÉR – GAHÉROVÁ, V znamení hviezdy..., s. 48-49.

i ekonomicky mohli pozdvihnúť dedinu Sumberg.¹⁴ Banská činnosť v oblasti Pezinka teda evidentne pokračovala aj za vlády Ľudovíta I.

V 14. storočí už prebiehala prospekcia drahých kovov aj v Perneku, keď v novembri 1394 farár Mikuláš zo Šoprone dostal od Stibora zo Stiboríc súhlas na vykonávanie kutacích prác na zlato i striebro, o čom Stibor informoval svojho brata Andreja a jeho kastelána na Plaveckom hrade, ako aj obyvateľov Perneka. Menovaní mali byť Mikulášovi pri prospekcii drahých kovov nápomocní.¹⁵ S akými výsledkami sa uskutočnil uvedený zámer v Perneku nie je známe.

Malokarpatské baníctvo v druhej polovici 16. storočia

Po integrácii Uhorska do Habsburskej monarchie po roku 1526 začala nová éra aj pre banské podnikanie, a to napriek tomu, že pod habsburskou správou sa ocitla iba severná časť kráľovstva, výrazne okliešteného vojenskou prítomnosťou Osmanskej ríše. Avšak práve v spomenutej severnej časti kráľovstva – na území dnešného Slovenska – sa nachádzali dve mimoriadne významné banské oblasti: tzv. dolnouhorská (z viedenskej perspektívy) v oblasti dnešného stredného Slovenska a tzv. hornouhorská, ktorou sa označovala spišsko-gemerská banská oblasť. V súvislosti so stabilizáciou politických a vojnových pomerov v habsburskom Uhorsku nastala od polovice 16. storočia pozoruhodná konjunktúra banského podnikania v hlavných produkčných centrách tak v banskobystrickej, či banskoštiavnickej, ako aj v spišsko-gemerskej banskej oblasti.¹⁶ Naň nadväzovali prospekčné a ťažobné aktivity aj v okrajových banských revíroch mimo uvedených hlavných produkčných centier, pričom výnimkou nebola ani malokarpatská banská oblasť. Správy o rudných ložiskách na celom území Uhorského kráľovstva začala v druhej polovici 16. storočia systematicky zhromažďovať a vyhodnocovať Dolnorakúska komora vo Viedni, keďže habsburská finančná a banská správa sa v tom období ešte len konštituovala.

Ťažiari Tomáš Fürdersnen a Tomáš Pauer v roku 1558 požiadali rakúsku komorskú správu o podporu pri plánovanom banskom podnikaní na panstvách Svätý Jur a Pezinok, ako aj na ďalších miestach v oblasti, a to aj na území patriacom Fuggerovcom. Zmienili sa o potrebe výstavby stúp a premývacích zariadení na rudu, a preto sa obrátili na erár so žiadosťou, aby komora vydala nariadenie miestnym zemepánom, ktorým by sa mohli preukázať pri realizácii svojich podnikateľských zámerov. Dolnorakúska komora vo Viedni sa 12. júla 1558 obrátila na panovníka Ferdinanda I., aby rozhodol v tejto veci buď v prospech

¹⁴ WENZEL, Magyarország bányászatanak..., s. 321-324. DUBOVSKÝ, Pezinské zlaté baníctvo..., s. 183. Banské slobody neskôr, vo februári 1537, potvrdil pezinským grófom aj Ferdinand I. Habsburský.

¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, Daniela. Rytier a jeho kráľ : Stibor zo Stiboríc a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska. Budmerice 2003, s. 120. Regest listiny bol publikovaný v edícii: MÁLYUSZ, Elemér (ed.). Zsigmond-kori oklevéltár 1 (1387 – 1399). Budapest 1951, s. 406, č. 3713.

¹⁶ Pozri napr. LACKO, Miroslav. Protoglobalisierung im oberungarischen Metallhandel. Göllnitzer Bergbaurevier im ‚langen‘ 16. Jahrhundert. In Montánna história, 2017 – 2018, roč. 10, s. 34-89.

Fürdersnena a Pauera, alebo o odstúpení ich žiadosti na ďalšie konanie Uhorskej komore.¹⁷ O výslednom rozhodnutí panovníka však nemáme žiadne poznatky.

Na jeseň 1558 podal žiadosť o banské oprávnenia v oblasti Kuchyne (*in Khucher pürg*) modranský farár Lienhart Steinmetz vo svojom mene i v mene svojich spoločníkov Dolnorakúskej komore vo Viedni. Bane – pravdepodobne na drahé kovy, i keď predmet dobývania nie je menovite spomenutý – sa nachádzali na Plaveckom panstve, ktoré v tom čase vlastnili Fuggerovci. Keďže v regióne nebol ustanovený žiaden banský majster, Steinmetz sa obrátil na učtára Dolnorakúskej komory, aby potvrdila jeho banské oprávnenie v oblasti Kuchyne. Žiadosť mal podľa modranského farára vybaviť komorský radca Fridrich Lueffen, ktorý bol údajne znalý problematiky baníctva.¹⁸ Následne, 29. októbra 1558, začala Dolnorakúska komora vo veci konať a začiatkom decembra 1558 sa tejto agendy ujal aj menovaný Fridrich Lueffen von Grueb, ktorý navrhol, aby modranským ťažiarom boli udelené banské miery podľa ich požiadaviek a podľa platného banského práva.¹⁹

Avšak, práve v súvislosti s udelením spomínaných banských mier modranským ťažiarom, nastal delikátny právny problém. Neskoršie platný Maximiliánov banský poriadok nebol v tom čase ešte schválený a uvedený do praxe, preto F. Lueffen vyhotovil aj písomné stanovisko k tomuto problému, v ktorom prezentoval svoj právny názor, a predložil ho prezidentovi Dolnorakúskej komory vo Viedni. Podľa F. Lueffena v prípade, ak banské miery nemohol udeliť banský majster alebo sudca, pripadla táto kompetencia do právomoci panovníka, ktorý o tom mal vydať príslušnú listinu (*Lehnbrieff*). Prepôžičku získal ťažiar, ktorý hlavným banským dielom – štôľňou nafáral nálezisko nerastov, čo mal na mieste osobne preveriť poverený banský sudca. V prípade razenia vertikálneho banského diela sa oprávnenie vzťahovalo na šachtu v hĺbke. Z uvedených dôvodov, keďže na fuggerovskom Plaveckom panstve nepôsobil žiaden banský sudca, mal prepôžičku pre modranských ťažiarov udeliť cisársky dvor vo Viedni, o čom mala byť upovedomená aj Uhorská komora. Do budúcnosti však F. Lueffen odporúčal poveriť touto kompetenciou určitého uhorského banského majstra a iných úradníkov.²⁰ Zdá sa, že Lueffenove návrhy sa aj zrealizovali, keďže žiadosť o prepôžičku pri Kuchyni bola predložená kráľovi Ferdinandovi I., ako aj Uhorskej komore.²¹

Pokusy o banské podnikanie, resp. prospekciu rúd sa uskutočnili aj v oblasti Pajštúna, kde v septembri 1561 požiadal o udelenie prepôžičky na striebornú baňu istý Michael Pranthofer. Túto žiadosť Dolnorakúska komora odoslala na vybavenie Uhorskej komore.²²

¹⁷ Österreichisches Staatsarchiv Wien (ďalej len ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv – Alte Hofkammer (ďalej len FHKA AHK), Vermischte ungarische Gegenstände (ďalej len VUG), rote Nr. 18/A, fol. 73r-73v.

¹⁸ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 81r-82r.

¹⁹ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 80r.

²⁰ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 78r-79r.

²¹ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 84r-85r.

²² ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 93r.

Na jar roka 1565 sa obrátili na Uhorskú komoru v Prešporku (Bratislave) traja ťažiar – Hans Schätzl, Florián Fischer a Peter Zeider, ktorí rok predtým začali s banskými prácami v Pezinku a okolí. V máji 1565 si dokonca nechali u viedenského mincovného vardajna Tomáša Handla vykonať skúšku kovnatosti dobývanej rudy, podľa ktorej jeden cent rudy (56,12 kg) obsahoval tri kventlíky striebra (1 kventlík = 4,38 g).²³ V tejto súvislosti žiadali panovníka o udeľenie banských mier na panstvách grófa Ecka Salma von Neuburg (†1574), ktorý okrem toho, že sa stal zemepánom Svätajurského i Pezinského panstva, bol hradným kapitánom v Prešporku a vrchným kapitánom v Rábe (maď. *Győr*) a bojoval vo vojne s Osmanmi.²⁴ Banské práce vykonávali traja vyššie menovaní ťažiar na Plaveckom panstve pri hranici chotárov medzi Pernekom a Kuchyňou na vrchu sv. Michala smerom na juh, na Pajštúnskom panstve pri Stupave na tzv. Čiernej hore smerom na východ, ďalej v údolí pri Pezinku na „*Sun Seitten*“ a v údolí „*Maygraben*“ pri Svätom Jure smerom na sever, ako aj na Uhliarskom vrchu pri rozmedzí pezinského chotára a Plaveckého panstva. Všetky hlavné banské diela mali byť vymedzené banskými mierami na povrchu i v podzemí tak, aby sa v budúcnosti predišlo akýmkoľvek sporom.²⁵

Uhorská komora odstúpila v júni 1565 Schätzlovi, Fischerovi a Zeiderovi žiadosť na vybavenie Dolnorakúskej komore vo Viedni a 15. júna 1565 k nej zaujal vo Viedni stanovisko banský majster Georg Singer. Podľa jeho vyjadrenia k zaslanej vzorke rudy sa túto neoplatilo dobývať kvôli kýzu (pyritu/chalkopyritu) a striebru, ale kvôli obsahu medi, ktorý mal dosahovať približne 15 funtov na jeden cent. Tak bolo možné podľa banského majstra pokračovať v ťažbe s dobrými výsledkami. V zmysle nového uhorského banského poriadku podľa jeho stanoviska pripadali na jedno nálezisko štyri banské miery.²⁶

Následne, 20. júna 1565 vo Viedni na základe zmienených odporúčaní vydal cisár Maximilián II. pre spomínaných troch ťažiarov privilégium a banské oprávnenie, vzťahujúce sa na ich bane na panstvách Pezinok, Svätý Jur, Stupava a na Plaveckom panstve.²⁷ Pritom mali postupovať v zmysle nového banského poriadku, ktorý sa neskôr stal známy ako Maximiliánov banský poriadok.²⁸ Potrebu uplatnenia tohto poriadku v praxi na uvedených panstvách krátko potom, 27. júna 1565, zdôraznil vo svojom stanovisku aj viedenský komorský radca Fridrich Lueffen. Za dôležité pokladal, aby zemepáni nebránili v predaji dreva z lesov na panstvách týmto ťažiarom a nebrzdili tak rozvoj banského podnikania.²⁹ Ako sa ďalej vyvíjalo podnikanie Schätzla, Fischera a Zeidera, nie je známe.

V septembri 1574 podal gróf Július Salm – Neuburg (1531 – 1595) celkovo až tri žiadosti panovníkovi a prezidentovi Dolnorakúskej komory vo Viedni o oslobodenie od akýchkoľvek dávok a povinností z banského podnikania na panstvách

²³ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 163r-165v.

²⁴ Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich 28. Wien 1874, s. 138.

²⁵ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 168r-169r.

²⁶ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 161r-161v.

²⁷ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 160r-160v.

²⁸ Pozri tiež MICHALENKOVÁ, Eva. K historickej genéze zavádzania banského poriadku Maximiliána II. z roku 1571. In *Právněhistorické studie*, 1990, roč. 31, s. 87-109.

²⁹ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 170r.

Pajštún, Pezinok a Tematín, ktoré sa nachádzali vtedy v jeho vlastníctve alebo vo vlastníctve jeho dcéry. Uvedené oslobodenie na 16 rokov, minimálne však na 10 rokov, sa nemalo týkať len odvádzania urbury, ale aj povinnej zámeny vyprodukovaných drahých kovov. Gróf J. Salm – Neuburg pritom argumentoval vysokými nákladmi na banskú činnosť, nízkymi výnosmi panstva Pajštún, ktoré nepresiahli viac než 500 zlatých ročne, ako aj prípadnou zamestnanosťou, ak by prevádzka baní bola úspešná. Odvolával sa pritom aj na Imricha Forgácha, ktorému údajne bola už podobná výsada udelená pre územie jeho panstiev.³⁰ Dolnorakúska komora vo Viedni následne začiatkom októbra 1574 odstúpila túto žiadosť panovníkovi a ten mal vo veci neskôr rozhodnúť.³¹

Podobnú žiadosť podali traja ťažiar – Ján Jordanus „a monte Jordano“ (von Jordansberg), Mikuláš Schuman a Anton Uttendorffer – na jeseň 1576 z dôvodu, aby im bola na šesť rokov odpustená urbura (kráľovská daň z ťažby drahých kovov alebo medi) z baní na panstvách Svätý Jur a Pezinok. Uhorská komora v Prešporku (Bratislave) odstúpila 7. novembra 1576 žiadosť uvedených ťažiarov na prerokovanie Dolnorakúskej komore vo Viedni a panovníkovi.³² V tejto súvislosti sa objavil opäť aj odpis privilégia Maximiliána II. pre Imricha Forgácha, ktorý mohol na svojich panstvách neobmedzene vyhľadávať a dobývať drahé i farebné kovy a rovnako užívať všetky výnosy z banského podnikania s odpustením kráľovských dávok po dobu troch rokov.³³ Spomínaný Ján Jordanus bol administrátorom Soľného úradu vo Viedni, preto možno predpokladať, že aj jeho spoločníci pochádzali z rakúskych krajín.³⁴ Isté je, že J. Jordanus sa v Pezinku angažoval aj v nasledujúcich rokoch.

Koncom roka 1583 sa na cisára obrátil so žiadosťou o vydanie privilégia na slobodné kutanie a dobývanie kovov, ako aj o odpustenie urbury i všetkých mýtnych a colných poplatkov na obdobie 10 rokov ťažiar a alchymista Florián Daniel Koschwitz, ktorý vyzdvihol zásluhy svojich predkov v cisárskych službách a snahu prispieť k hospodárskemu pozdvihnutiu krajiny banským podnikaním. Sám údajne investoval nemálo prostriedkov do banského podnikania v Uhorsku a okrem toho žiadal cisára o podporu uhorských baníkov v boji proti „dedičnému nepriateľovi kresťanstva“, čím myslel vojnu s Osmanskou ríšou. Koschwitz sa usiloval dobývať v olovených baniach v Čavoji pri Nemeckom Pravne, ako aj v dráhokovných baniach vo Svätom Jure a Pezinku.³⁵

F. D. Koschwitz predložil spolu so žiadosťou aj podporné stanoviská od jednotlivých zemepánov, ktorí mu umožnili dobývať rudy na svojich panstvách. Takéto povolenie mu v novembri 1580 vystavili Ján, Štefan a Andrej Božanskí z Veľkých Bošian pre olovené bane v Čavoji na ich panstve.³⁶ Banské oprávnenie na tri šachty (Neudra, Thomas a Gabel) v Čavoji 26. novembra 1580 Koschwitzovi

³⁰ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 274r-279v.

³¹ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 272r-274r.

³² ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 284r-286r.

³³ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 287r-287v.

³⁴ BIRK, Ernst. Materialien zur Topographie der Stadt Wien in den Jahren 1563 bis 1587. In Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien, 1866, roč. 10, s. 129.

³⁵ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 351r-358r.

³⁶ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 352r.

vydal kremnický banský majster Andrej Nitzsch.³⁷ Prevádzkou baní v oblasti Svätého Jura a Pezinka Koschwitz poveril 18. októbra 1581 vo Viedni už zmieňovaný Ján Jordanus, a preto sa možno domnievať, že sám rezignoval na ďalšie podnikateľské aktivity v malokarpatskej oblasti.³⁸ Aj Bernard II. Thurzo († okolo roku 1594) ako zemepán Bojnického panstva vystavil 21. septembra 1581 pre Koschwitz povolenie na banské podnikanie v oblasti Nitrianskeho Pravna.³⁹

Vyššie spomínaná žiadosť sa skutočne dostala až k cisárovi Rudolfovi II., ktorý sa 3. januára 1584 mandátom z Prahy obrátil na svojho mladšieho brata Ernsta (1553 – 1595), rakúskeho arcivojvodu, a ten mal Rudolfovi predložiť svoje stanovisko ku Koschwitzovej žiadosti.⁴⁰ Táto úloha zrejme súvisela s Ernstovou funkciou dolnorakúskeho miestodržiteľa. Ako však vyplýva z priloženého konceptu, ale aj záverečnej správy komorských radcov, bolo možné schváliť predmetnú žiadosť iba pod podmienkou, že všetky vyťažené drahé kovy bude Koschwitzovo ťažiarstvo zamieňať v kremnickej Mincovnej komore a vyťažένú meď v bansko-bystrickej komore.⁴¹ Dolnorakúska komora vo Viedni sa tak stotožnila s posudkom popredných úradníkov a banských odborníkov z dolnouhorských (stredoslovenských) banských miest, ktorí na žiadosť vrchného banského majstra v Rakúsku Marka Giengera z mája 1584 vypracovali posudok na Koschwitzovu žiadosť.⁴² K tomu došlo v priebehu roka 1584, pričom posudok bol dokončený 9. marca 1585 na pôde Banskej komory v Banskej Bystrici.

Autori posudku – správca bansko-bystrickej Banskej komory Wilhelm Ygl zu Volderturn (†1587), kremnický komorský podgróf Wolfgang Roll a štiavnický komorský podgróf Wilhelm Scheuchenstuhl – patrili v tomto období k špičkovým montánnym expertom v službách Habsburgovcov a riadili celú banskú správu v dolnouhorskej (stredoslovenskej) banskej oblasti.⁴³ Títo úradníci sa v posudku pre Dolnorakúsku komoru vo Viedni vyjadrili v zmysle 41. článku Maximiliánovho banského poriadku a výnosov viacerých krajinských snemov, podľa ktorých bol vývoz nezmincovaných drahých kovov z Uhorska prísne zakázaný. Spomenuli takisto privilégium pre J. Jordana, ktorý spolu so svojimi spoločníkmi údajne získal požadované slobody na šesť rokov, napriek tomu ale nemali poznatky o tom, ako sa takéto výsady prejavili na rozvoji pezinského baníctva. Údajne však Koschwitz do banského podnikania už investoval nemalé prostriedky, na čo sa malo pri rozhodovaní o jeho žiadosti prihliadnuť.⁴⁴ V odpise sa zachovalo aj nedatované privilégium arcivojvodu Ernsta pre ťažiarov – administrátora Soľného úradu vo Viedni J. Jordana, liptovského župana a krupinského

³⁷ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 353r.

³⁸ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 354r.

³⁹ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 356r-356v.

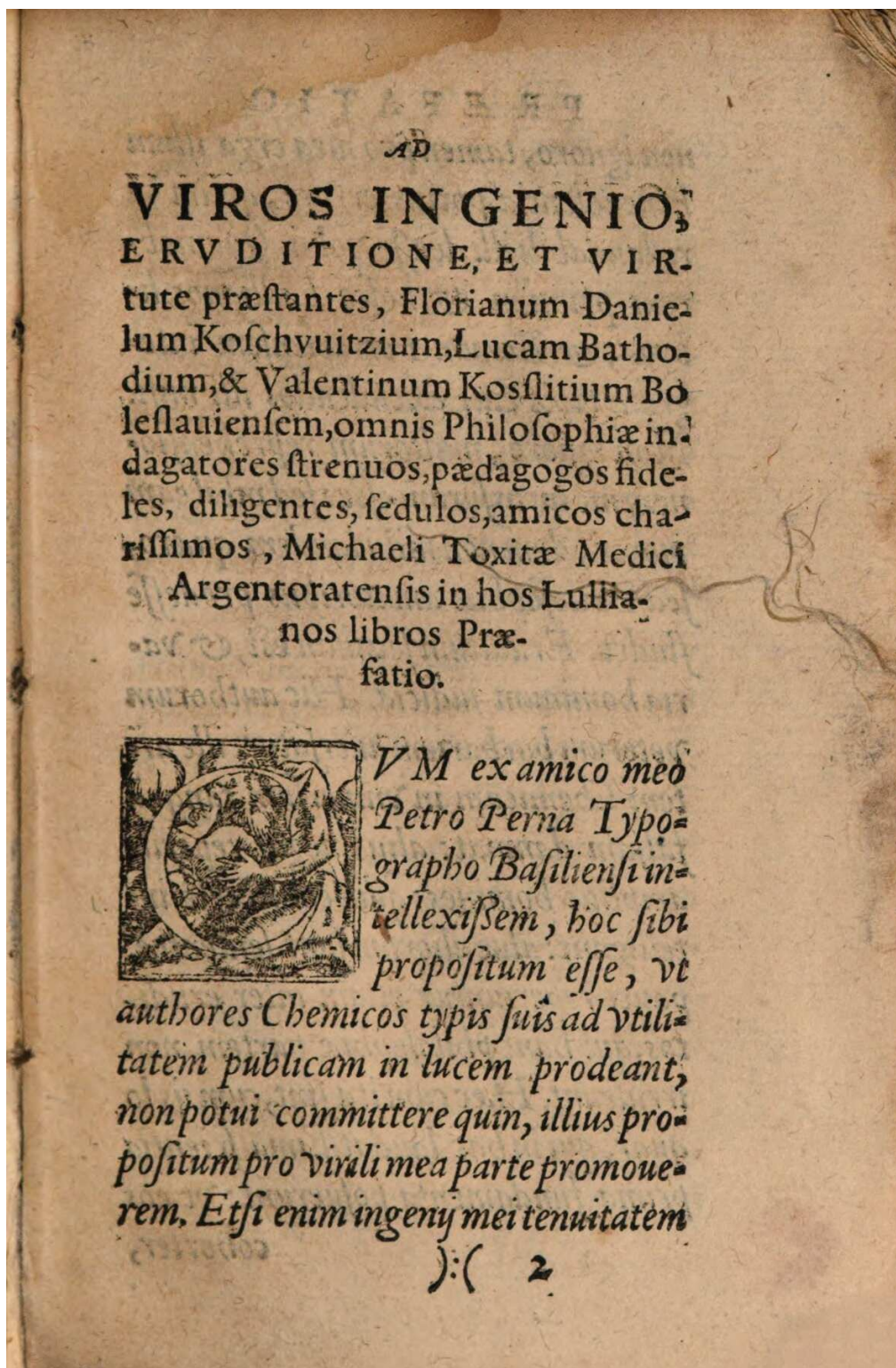
⁴⁰ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 362r-362v.

⁴¹ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 363r-365r.

⁴² ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 341r-345v.

⁴³ Pozri tiež FEDERMAYER, Frederik. Wappenbuch R. J. Helmersa – prameň k heraldickému výskumu ranonovovekých spoločenských elít stredoslovenských banských miest. In *Montánná história*, 2017 – 2018, roč. 10, s. 26-27. LACKO, Miroslav. Habsburgische Verwalter der Neusohler Bergkammer und Kupferhandlung im 16. Jahrhundert. In *Zborník Slovenského banského múzea*, 2023, roč. 27, č. 1, s. 22-24.

⁴⁴ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 349r-350r.

Obr. 1. Dedikácia Floriánovi Danielovi Koschwitzovi v úvode alchymistického diela Jána Michala Toxita z roku 1572. (Bayerische Staatsbibliothek München).

kapitána Jána Krušiča z Lepoglavy (okolo 1525 – 1580), ako aj cisárskeho komorského radcu Mikuláša Schumana, ktorých Ernst oslobodil na šesť rokov od urbury, resp. akýchkoľvek dávok z ich baní na panstvách Pezinok a Svätý Jur.⁴⁵ Obe panstvá zároveň Ján Krušič v roku 1575 dostal do zálohu od cisára Maximiliána II. za 132 000 zlatých.⁴⁶

O takmer mesiac neskôr, 1. apríla 1585, vyhotovila písomné stanovisko ku Koschwitzovej žiadosti Dolnorakúska komora vo Viedni, ktorej radcovia zastávali názor, ako bolo už vyššie spomenuté, že žiadosti bolo možné vyhovieť len do tej miery, aby tým nebol narušený kráľovský monopol na drahé kovy.⁴⁷ S názorom dolnouhorských banských úradníkov i radcov Dolnorakúskej komory sa napokon v apríli 1585 stotožnil aj arcivojvoda Ernst, na základe čoho vydal cisár Rudolf II. rezolúciu o Koschwitzovom oslobodení od daní a mýt 24. mája 1585 v Prahe. Podľa Rudolfovej rezolúcie bol Koschwitz oslobodený na päť rokov od všetkých mýtnych poplatkov a kráľovských daní, avšak všetko vyrobené zlato a striebro musel zamieňať v kremnickej komore a vyprodukovanú meď v banskobystrickej komore, aby nedošlo ku žiadnym škodám pre štát.⁴⁸

Uvedený proces spracovania Koschwitzovho podania predstavuje pozoruhodnú sondu do byrokratických štruktúr habsburskej komorskej, finančnej a banskej správy v druhej polovici 16. storočia, a to už v čase, keď bol v prostredí dolnouhorských banských miest uvedený do praxe Maximiliánov banský poriadok. Tento banský poriadok pokladali reprezentanti habsburskej správy za „nový“ a tak ešte jeho aplikáciu v právnej praxi realizovali s istou opatrnosťou. Nemenej zaujímavou je i postava Floriána Daniela Koschwitza, ktorý nebol len bežným banským podnikateľom, ale aj alchymistom. Koschwitzovi a ďalším dvom alchymistom – Valentínovi Koslitiovi (*Kosflitz/Koslitius*) a Lukasovi Bathodiovi – venoval známy alchymista, poet a doktor Ján Michal Toxites (1514 – 1581), pochádzajúci z juhotirolského Sterzingu (tal. *Vipiteno*), alchymistické dielo „*Raymundi Lullii Maioricani philosophi sui temporis doctissimi libelli aliquot Chemic: Nunc primum, excepto Vademecum, in lucem opera Doctoris Toxitae editi*“, ktoré vyšlo v Bazileji v roku 1572 (480 strán). Keďže Toxites sa venoval predovšetkým výskumu antimónu, ktorého významné ložisko sa nachádza práve pri Pezinku, je možné, že Koschwitzove aktivity v Pezinku a Toxitove bádanie malo určitý súvis.⁴⁹

Novým aktérom banského podnikania v Pezinku sa v roku 1589 stal Wilhelm Zehentner von Zehentgrub, ktorý sa začiatkom novembra 1589 obrátil na Dolnorakúsku komoru vo Viedni so žiadosťou o udelenie banského oprávnenia pre prospekciu a ťažbu všetkých kovov a minerálov na panstve Pezinok a oslobodenie od urbury (1/10 z celkovej produkcie) na jeden rok. Pritom plánoval zakladať nielen nové banské diela, ale aj otvárať staré bane a dobývky. Súčinnosť mu pritom poskytoval aj Štefan Illésházy, ktorý mal vtedy pezinské panstvo v zálohu vďaka sobášu s vdovou po Jánovi Krušičovi. Keďže však v Pezinku nepôsobil

⁴⁵ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 347r-347v.

⁴⁶ DUBOVSKÝ – ŽUDEL et al., *Dejiny Pezinka*, s. 27.

⁴⁷ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 344r-346v.

⁴⁸ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 335r-340v.

⁴⁹ Viac o tom KÜHLMANN, Wilhelm – TELLE, Joachim (eds.). *Der Frühparacelsismus : Zweiter Teil*. Tübingen 2004, s. 51, 262.

žiaden banský majster, Zehentner žiadal o pomoc v tejto veci spomínanú viedenskú komoru.⁵⁰ Krátko potom, 14. novembra 1589, sa správca banskobystričského mediarskeho podniku Markus Gienger auf Oberhöflein († okolo roku 1593) vyjadril ku stále otvorenej otázke vo veci kompetenčného sporu o to, kto mal udeľovať banské oprávnenia v malokarpatskej oblasti.⁵¹ Podľa Giengera v čase jeho pôsobenia v úrade vrchného banského majstra pre Rakúsko neudeľoval žiadne banské prepôžičky v Uhorsku, preto vyjadril pochybnosť, či vôbec mohli rakúske úrady vydávať takéto prepôžičky v uhorských revíroch. Z toho dôvodu odporúčal radcom Dolnorakúskej komory obrátiť sa na Uhorskú komoru v Prešporku, ktorej úradníci mohli mať viac poznatkov o pomeroch v malokarpatskej oblasti.⁵²

Uhorská komora odstúpila ešte v novembri 1589 celú záležitosť na rozhodnutie arcivojvodovi Ernstovi.⁵³ Arcivojvoda už 29. novembra 1589 vrátil vec Uhorskej komore, ktorá Ernstovi v decembri 1589 odpovedala, že v banskom podnikaní panovník disponuje regálnymi právami, a preto by mal o výsade pre W. Zehentnera aj rozhodnúť. Zároveň navrhla vydať mandát pre Štefana Illésházyho ako zálohového zemepána, aby sa podriadil panovníkovmu rozhodnutiu a nebránil spomínanému ťažiarovi alebo jeho ťažiarstvu v podnikaní.⁵⁴ V januári 1590 napísal k Zehentnerovej žiadosti podrobné stanovisko aj rakúsky vrchný banský majster Krištof Schwenken. Podľa Schwenkena, keďže pezinské panstvo sa právne nachádzalo v štátnom vlastníctve, hoci bolo v zálohu, neexistovali reálne prekážky na vydanie banského oprávnenia pre spomínaného ťažiara.⁵⁵ Prečo sa teda komorská správa stavala k tejto i predošlým žiadostiam jednotlivých ťažiarov tak opatrne? Každá banská činnosť totiž predstavovala značný zásah do vlastníckych práv zemepánov, keďže úspešná banská výroba si vyžadovala aj prevádzku úpravnických a hutníckych zariadení. Nevyhnutnou podmienkou bola preto prítomnosť a využívanie vodných tokov (na pohon stúp, či dúchadiel v hutách), ako aj veľká zásoba dreva (nielen na výdrevu, ale najmä na výrobu drevného uhlia používaného pri tavení rúd). Z uvedených dôvodov často dochádzalo k sporom medzi ťažiarmi a zemepánmi, pokiaľ neexistoval určitý právny alebo zmluvný vzťah medzi oboma stranami (napr. dohoda o prenájme lesov a pod.), čomu sa komorské úrady snažili už vopred predchádzať.

Dolnorakúska komora vo Viedni predložila arcivojvodovi Matejovi svoje stanovisko vo februári 1590 a zosumarizovala argumenty jednotlivých aktérov. Komorskí radcovia dospeli k názoru, že neexistujú právne prekážky k vydaniu banského oprávnenia na pezinskom panstve pre W. Zehentnera, lebo aj podľa uhorského (Maximiliánovho) banského poriadku všetkými právomocami vo vzťahu k banskému podnikaniu disponoval výlučne panovník. O takéto podnikanie v Pezinku prejavoval údajne záujem aj zemepán Štefan Illésházy, preto komora pokladala za dôležité predchádzať budúcim sporom jednoznačnými

⁵⁰ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 431r-432r.

⁵¹ O M. Giengerovi podrobnejšie LACKO, Habsburgische Verwalter..., s. 30-31.

⁵² ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 443r-444v.

⁵³ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 441.

⁵⁴ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 414r, 445r.

⁵⁵ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 448r-449v.

úradnými stanoviskami.⁵⁶ Napokon, arcivojvoda Matej 2. marca 1590 vydal mandát pre Illésházyho, ktorým mu oznámil, že udelil banské oprávnenie na pezinskom panstve Wilhelmovi Zehentnerovi, a preto jeho aktivitám nemá brániť.⁵⁷ V októbri 1590 bol o týchto skutočnostiach informovaný aj banský majster v Kremnici.⁵⁸

Súčasne sa rozvíjalo banské podnikanie aj v Modre, kde sa pri lámaní kameňa – zrejme pre stavebné účely – podarilo objaviť aj isté nešpecifikované zrudnenie. Ťažiar a baník Michal Gebl preto v septembri 1590 požiadal rakúskeho arcivojvodu Ernsta o vydanie banského oprávnenia v predmetnej lokalite pre seba, ako aj pre Urbana Payera. Gebl dúfal, že zrudnenie mohlo pokračovať v hĺbke, a preto sa spolu s U. Payerom rozhodli sledovať žilu. Podľa Gebla sa záznamy o modranskom baníctve mali dohľadať aj v protokoloch Banskej komory v Banskej Štiavnici.⁵⁹ Či sa tak stalo a s akým výsledkom, nie je známe. Podobnú žiadosť zaslal Gebl začiatkom októbra 1590 aj Dolnorakúskej komore vo Viedni, ktorú požiadal o prepôžičky na dedičnú štôľňu a deväť kutísk v Modre. Keďže ani v Modre nepôsobil žiadny banský majster, mala jeho žiadosť vybaviť komora vo Viedni.⁶⁰

Pre potreby Dolnorakúskej komory spracoval stanovisko ku žiadostiam M. Gebla a U. Payera istý Georg Egger 10. októbra 1590 vo Viedni. G. Egger poukázal na veľkú vzdialenosť dolnouchorských (stredoslovenských) banských miest od malokarpatskej oblasti, preto banskí majstri v Kremnici, Banskej Štiavnici, či v Banskej Bystrici nemali o malokarpatskom baníctve takmer žiadne poznatky. Podľa Eggera mohol túto agendu prevziať buď úrad kremnického banského majstra, alebo úrad štiavnického banského majstra, ktorý bol dokonca personálne lepšie vybavený než kremnický. Poukázal takisto na isté rozdiely v banských poriadkoch jednotlivých miest, preto sa podľa Eggera mala agenda z malokarpatskej oblasti ideálne riešiť podľa štiavnického banského práva.⁶¹ Uvedené konštatovanie poukazuje na zjavne pretrvávajúce právne tradície banských miest aj po tom, ako ich mal v praxi nahradiť a zjednotiť už spomínaný Maximiliánov banský poriadok. Je zrejmé, že ešte ani v roku 1590 neboli všetci aktéri s novým banským poriadkom dostatočne oboznámení.

V októbri 1590 odstúpili žiadosť M. Gebla a U. Payera z viedenskej komory na vybavenie banskému majstrovi v Kremnici.⁶² Kremnický banský majster Konrád Lienpacher si od oboch ťažiarov vyžiadal vzorky predmetnej rudy, ktoré potom podrobil skúške na obsah drahých kovov. Ako sa však ukázalo, modranská ruda mala len veľmi nízku kovnatosť. Obom ťažiarom bola v Modre udelená prepôžička na dedičnú štôľňu Hirschenleitten a deväť kutísk. Michal Gebl tam začal podnikáť aj s ďalším ťažiarom, resp. baníkom – Dávidom Wintterom, ktorý podľa kremnického banského majstra dostával 2 zl. týždenne za prácu, z čoho živil

⁵⁶ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 434r-452v.

⁵⁷ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 447r-447v.

⁵⁸ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 458r-458v.

⁵⁹ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 455r.

⁶⁰ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 456r.

⁶¹ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 454r-457v.

⁶² ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 453r-453v.

celú svoju rodinu. Podiel v Geblovom ťažiarstve (2/16) získala aj Uhorská komora v Prešporku. Vzhľadom na veľkú vzdialenosť od Kremnice navrhoval radcom Dolnorakúskej komory začiatkom mája 1591 banský majster Konrád Lienpacher, aby fárane a vizitáciu spomínaných banských diel v Modre vykonala nejaká iná úradná osoba z Viedne alebo Prešporku. V prípade, že by Dolnorakúska komora trvala na obhliadke niektorým z kremnických úradníkov, bol Lienpacher ochotný takú cestu podniknúť.⁶³ S akými úspechmi pracovalo Geblovo ťažiarstvo v Modre v nasledujúcich rokoch, nateraz nie je známe. Nemožno však vylúčiť, že ďalší výskum by mohol priniesť nové poznatky o malokarpatskom baníctve v neskorších desaťročiach.

Záver

Ako vyplýva z výsledkov prezentovaného výskumu, v priebehu 16. storočia sa jednoznačne udržala kontinuita malokarpatského baníctva, tvorená početnými pokusmi o prospekciu, či dobývanie drahých kovov, antimónu, prípadne medi. Hlavnými hýbateľmi tunajšieho banského podnikania boli ťažiar nielen z malokarpatských mestečiek alebo Prešporka (Bratislavy), ale často aj rôzni úradníci a mešťania z dolného Rakúska, resp. Viedne. Na pozadí analyzovaných podnikateľských zámerov sa zároveň ukázalo aj pomalé, resp. len postupné uvádzanie Maximiliánovho banského poriadku do aplikačnej praxe, hoci práve tento banský poriadok mal posilniť vplyv štátu v uhorskom baníctve.⁶⁴ Napriek tomu, ako sa zdá, mnohí štátni úradníci ešte ani v deväťdesiatych rokoch 16. storočia neboli s „novým“ banským poriadkom úplne oboznámení, čo vyvolávalo právny chaos pri udeľovaní banských oprávnení v malokarpatskej oblasti. Otvorenou výskumnou otázkou zostáva ďalší vývin banského podnikania v tejto oblasti najmä v 17., ale aj v 18. storočí, keďže nemožno vylúčiť, že v budúcnosti sa ešte podarí objaviť nové historické pramene k predmetnej téme.

Predložená štúdia bola vypracovaná na objednávku Malokarpatského banického spolku v Pezinku, podporené Mestom Pezinok.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívy:

Österreichisches Staatsarchiv Wien:
Finanz- und Hofkammerarchiv – Alte Hofkammer:
Vermischte ungarische Gegenstände

⁶³ ÖStA, FHKA AHK, VUG, rote Nr. 18/A, fol. 520r-523v.

⁶⁴ Pozri tiež LACKO, Miroslav. Das Verwaltungs- und Wirtschaftssystem in den ungarischen und deutschen frühneuzeitlichen Bergbaugebieten aus vergleichender Perspektive. In *Der Anschnitt*, 2016, roč. 68, č. 4-5, s. 156-167.

Edície prameňov:

- KÜHLMANN, Wilhelm – TELLE, Joachim (eds.). *Der Frühparacelsismus : Zweiter Teil.* Tübingen 2004.
MÁLYUSZ, Elemér (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár 1 (1387 – 1399).* Budapest 1951.

Monografie a zborníky ako celok:

- Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich 28. Wien 1874.
DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho král : Stibor zo Stiboríc a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska.* Budmerice 2003.
DUBOVSKÝ, Ján – ŽUDEL, Juraj et al. *Dejiny Pezinka.* Bratislava 1982.
GAHÉR, Daniel – GAHÉROVÁ, Helena. *V znamení hviezdy : Grófi zo Svätého Jura a Pezinka.* Pezinok 2021.
HRUBÝ, Petr. *Metalurgická produkční sféra na Českomoravské vrchovině v závěru přemyslovské éry.* Brno 2019.
RATKOŠ, Peter. *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku.* Bratislava 1951.
WENZEL, Gusztáv. *Magyarország bányászatának kritikai története.* Budapest 1880.

Štúdie, články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- ANDRÁŠ, Peter – UHER, Pavel – STANKOVIČ, Jozef – KOTULOVÁ, Júlia. *Mineralogická a geochemická charakteristika mineralizácie v štolni Ernest v Limbachu (Malé Karpaty).* In *Mineralia Slovaca* [Príspevky z konferencie Zlato na Slovensku, Banská Štiavnica, 15. – 18. júna 1999], 1999, roč. 31, č. 3-4, s. 283-290.
BIRK, Ernst. *Materialien zur Topographie der Stadt Wien in den Jahren 1563 bis 1587.* In *Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien*, 1866, roč. 10, s. 79-164.
DUBOVSKÝ, Ján. *Pezinské zlaté baníctvo v 14. až 19. storočí.* In *Banské mestá na Slovensku. Zborník príspevkov zo sympózia o banských mestách na Slovensku, ktoré usporiadala Sekcia pre dejiny miest Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v spolupráci so štátnym ústredným banským archívom v Banskej Štiavnici a so štátnym okresným archívom v Žiari nad Hronom* 26. – 28. mája 1987 na Počúvadle. Zost. Richard Marsina. Martin, 1990, s. 182-187.
FEDERMAYER, Frederik. *Wappenbuch R. J. Helmersa – prameň k heraldickému výskumu ranonovovekých spoločenských elít stredoslovenských banských miest.* In *Montánna história*, 2017 – 2018, roč. 10, s. 10-33.
HUNKA, Ján – BUDAJ, Marek. *Dve výnimočné rakúske mince zo 14. storočia z Pezinka.* In *Spravodaj Banského výskumu* [Referáty zo seminára Z histórie malokarpatského baníctva, Pezinok 24. a 25. jún 2004], 2004, roč. 44, č. 2-4, s. 39-41.
LACKO, Miroslav. *Das Verwaltungs- und Wirtschaftssystem in den ungarischen und deutschen frühneuzeitlichen Bergbaugebieten aus vergleichender Perspektive.* In *Der Anschnitt*, 2016, roč. 68, č. 4-5, s. 156-167.
LACKO, Miroslav. *Protoglobalisierung im oberungarischen Metallhandel. Göllnitzer Bergbaurevier im 16. Jahrhundert.* In *Montánna história*, 2017 – 2018, roč. 10, s. 34-89.
LACKO, Miroslav. *Habsburgische Verwalter der Neusohler Bergkammer und Kupferhandlung im 16. Jahrhundert.* In *Zborník Slovenského banského múzea*, 2023, roč. 27, č. 1, s. 12-38.

- MICHALENKOVÁ, Eva. K historickej genéze zavádzania banského poriadku Maximiliána II. z roku 1571. In *Právněhistorické studie*, 1990, roč. 31, s. 87-109.
- PAULINYI, Oszkár. Die anfänglichen Formen des Unternehmens im Edelerzbergbau zur Zeit des Feudalismus – II. Teil. In *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1966, roč. 12, č. 3-4, s. 261-318.
- POLÁK, Stanislav. Príspevok k dejinám ťažby zlata na Slovensku III. Staré zlaté bane na „Starom meste“ pri Pezinku, okr. Bratislava – vidiek. In *Zborník Slovenského banského múzea*. Banská Štiavnica 1970, s. 73-113.
- WITTGRÜBER, Peter. Pokus o lokalizáciu banskej osady Mhyr vo svetle nových archeologických a archívnych poznatkov. In *Spravodaj Banského výskumu* [Referáty zo seminára Z histórie malokarpatského baníctva, Pezinok 24. a 25. jún 2004], 2004, roč. 44, č. 2-4, s. 35-38.

Počet slov: 6470

Počet znakov (vrátane medzier): 44 736